

Katolištvo in izziv modernosti, IV.

Josip Juraj Strossmayer

»Pravi kristjan po zgledu svojega Odrešenika in po zgledu Apostola narodov iskreno ljubi svoj dom in svoj rod.«¹

V letih 1861-1867 so na ustanovnih občnih zborih slovenskih čitalnic kar tekmovali, katera bo med svoje častne člane prva izvolila Josipa Juraja Strossmayerja, škofa v Djakovem na Hrvaškem.² Povsod po Slovenskem so rodoljubi v drugi polovici 19. stoletja vzklikali in nazdravljali Strossmayerju, povsod so se navduševali nad njegovimi posegi in se sklicevali na njegovo avtoriteto. Tudi prvak mladostencev Fran Levstik je pozival rojake, naj podpirajo kulturne dejavnosti »po stopinjah g. Strossmayerja«.³ Geslo »Vse za vero in domovino«, ki si ga je prevzel ob nastopu svoje škofovske službe, je zasenčilo celo znamenito staroslovensko triado »Vse za vero, dom, cesarja«. In če je bil Strossmayer tako priljubljen med Slovenci, je bila njegova popularnost še toliko bolj živa med njegovimi rojaki na Hrvaškem. Njegov sedanji naslednik v Djakovu, msgr. Marin Srakić, je zapisal, da »celo stoletje ni naš narod nikogar tako oboževal kot Strossmayerja«.⁴

Dejstvo je, da je bil Strossmayer ne le eden izmed najbolj iskrenih in velikodušnih južnoslovanskih narodnjakov 19. stoletja, ampak tudi evropsko znana in uveljavljena osebnost. Z njim so si dopisovali papeži in kardinali, cesarji in ministri, teologi in filozofi, katoličani in pravoslavni. Skratka, v svetu je užival tak ugled, kakršnega nemara nobena druga južnoslovanska osebnost tedanjega časa ni uživala. Slovenci pa so bili Strossmayerju

še posebej hvaležni, ker je v Državnem svetu večkrat odločno zagovarjal njihove narodne pravice, obenem pa je po razočaranju nad neposlušom Dunaja za slovenske zahteve poosebljal tisto odločnejšo nacionalno smer, h kateri se je v času taborskega gibanja začela nagibati zlasti liberalna mladina.

Josip Juraj Strossmayer se je rodil v Osijeku 4. februarja 1815. Filozofijo je študiral v Djakovu, teologijo pa v Budimpešti. Tu je leta 1834 promoviral za doktorja filozofije. Po duhovniškem posvečenju leta 1838 je bil kaplan v Petrovaradinu, med leti 1840 in 1842 pa gojenec dunajskega Avguštineja. Na dunajski univerzi je zagovarjal kar dve disertaciji, v katerih je z zgodovinsko-dogmatičnega stališča obravnaval vprašanje krščanske edinosti. Bil je profesor teologije v djakovskem semenišču do leta 1847, med leti 1847 in 1849 pa eden od podravnateljev Avguštineja, dvorni kaplan in profesor cerkvenega prava na dunajskem vseučilišču. V marčni revoluciji je iz odpora do madžarskega nacionalizma podprl kontrarevolucionarno gibanje bana Josipa Jelačića.

Na Jelačićev predlog je bil Strossmayer 29. novembra 1849 imenovan za bosansko-sremskega škofa. Ustoličen je bil v Djakovu slabo leto kasneje. Ogromne zemljiške posesti djakovske škofije so mu prinašale znatna denarna sredstva, s katerimi je kot prosvetitelj in mecen razvil bogato versko, karitativno, kulturno in politično dejavnost. Poleg šol, semenišč, cerkva in drugih verskih objektov je s svojo denarno podporo omogočil na primer ustanovitev Jugoslovanske akademije znanosti

Josip Juraj Strossmayer

in umetnosti, Umetnostne galerije in Univerze v Zagrebu. Izdatno je podprl delovanje Zavoda sv. Hieronima v Rimu ter bil mecen številnim hrvaškim pesnikom in pisateljem. Radodarno pa je priskočil na pomoč tudi drugim avstrijskim Slovanom. Leta 1863 je na primer Slovenski Matici v Ljubljani poslal znatno vsoto v višini 1000 goldinarjev,⁵ kasneje pa se je zavzel tudi za pesnika Simona Gregorčiča, katerega je branil pred sumničnji in napadi sobratov.

Strossmayerjev narodno-politični nazor se je rodil v znamenju ilirizma in romantično obarvanega vseslovanstva, katerega se je navzel pod vplivom slovaškega pesnika Jana Kollarja in slovenskega narodopisca Matije Majarja.⁶ Ta nazor ga ni oviral, da bi se v revoluciji 1848/49 podobno kot češki voditelj František Palacky ne opredelil za avstroslavizem, to je za pogled, ki je prihodnost slovanskih narodov videl v okviru federalistično preurejene in vsem narodom enako pravične habsburške

monarhije. Razlika med njegovim in Kopitarjevim avstroslavizmom je bila v odnosu do Rusije in pravoslavja. Medtem ko je Kopitar misel na kakršno koli zблиžanje z pravoslavno Rusijo odklanjal, je Strossmayer upal, da se bo slovanstvo v okviru habsburške monarhije utrdilo prav z odločilno pomočjo Rusije, o kateri je bil prepričan, da je »poklicana k višjim in božanskim ciljem.«⁷ Toda že leta 1849 se je jasno zavedal, da se kaj takega brez zedinjenja vzhodnega in rimskega krščanstva ne more zgoditi. Zedinjenje pravoslavja in katolištva je tako postala bistvena sestavina njegove slovanske in jugoslovanske koncepcije. Sogovornika in iskrenega zaveznika je pri tem našel v velikem ruskem filozofu in teologu Vladimiru Solovjovu. Le-ta je Strossmayerja priznal kot posrednika med Sv. sedežem in slovanstvom.⁸ Toda simpatije Solovjova za katolištvo so bile v ruskem pravoslavju žal dokaj osamljene. In niti v Srbiji, za katero je petinštirideset let (1851-1896) opravljal službo apo-

stolskega vikarja, Strossmayer ni našel pravih sogovornikov za svoje načrte.

Višek svoje slave je Strossmayer nemara doživel na I. vatikanskem koncilu. Tu je izstopal kot eden izmed najbolj briljantnih govornikov in najbolj odkritih nasprotnikov definicije dogme o papeževi nezmotljivosti. Bil je *enfant terrible* koncila, kot ga je označil Daniel Rops.⁹ V osupljivo tekoči ciceronski latinščini je v svojih posegih, ki so pritegnili pozornost vse evropske javnosti, osporaval vsebino predloženih koncilskih dokumentov, se zavzemal za kolegialno vodenje Cerkve, za ekumenski pristop do obravnavanih vprašanj in za univerzalni značaj katoliške Cerkve, izpodbijal tezo o protestantskem izvoru modernega relativizma, predvsem pa je izrazil svoje nasprotovanje, da bi koncil papežu priznal osebno nezmotljivost. Temu vprašanju je bil posvečen njegov zadnji in najodmevnejši koncilski poseg z dne 2. junija 1870. Strossmayerjeve govore je Ivan Hribar označil kot »čudo retorike«,¹⁰ tedanji angleški poslanec John Acton kot »biser govornišтва«, pred baziliko sv. Petra v Rimu pa je bilo zabeleženo tudi mnenje dveh neimenovanih avstrijskih škofov, da »od Atanzija dalje ni bilo večjega krščanskega govornika od Strossmayerja«. ¹¹

Strossmayerove govore je seveda antikleikalni tisk dolgo zlorabljal v proticerkvene namene. Izdelani so bili celo grobi ponaredki njegovega govora o papeževi nezmotljivosti. Tak ponaredek je na primer tudi besedilo, ki je pod Strossmayerjevim imenom izšlo leta 1952 v Ljubljani pri *Slovenskem poročevalcu*¹² in ki nima ničesar skupnega s tem, kar je djakovski vladika dejansko govoril.¹³ Po zaključku koncila so odpadniški »starokatoličani«, prijatelji nemškega teologa in zgodovinarja Ignaza Döllingerja, pričakovali, da se jim bo Strossmayer pridružil, toda djakovski vladika jih je razočaral. Vsi koncilski očetje, torej tudi nasprotniki definicije dogme o nezmotljivosti, so se s Strossmayerjem vred podredili volji

večine in ostali zvesti katoliški Cerkvi in njenemu rimskemu poglavarju. V potrditev svoje neomajne zvestobe rimskemu škofu je dograditev novoromanske stolnice v Djakovu Strossmayer posvetil »Kristusovemu vikarju in edinstvi Cerkve«, glavni oltar stolnice pa sv. Petru, prvaku apostolov. Še več, po koncilu se je Strossmayerjevo sodelovanje s sv. stolico še utrdilo, saj je pod Leonom XIII. postal najplivnejši papežev svetovalec za slovanski vzhod in Rusijo. Navdihnil mu je okrožnico *Grande munus* iz leta 1880 o svetih bratih Cirilu in Metodu. Ni naključje, da je njegov portret odtisnjen na papeževi spominski medalji ob velikem slovanskem romanju v Rim 5. julija 1881 v zahvalo za omenjeno okrožnico. Strossmayer je papeža prepričal tudi o primernosti razširitve glagolskega bogoslužja na vse katoliške Slované. Tega priznanja torej ni preprečil Rim, ampak cesarski dvor na Dunaju. In isti dvor je z *vetom* preprečil, da bi Strossmayer dobil kardinalski klobuk, ki mu je bil namenjen.

V letih, ko je kot gojenec slovitega Avguštineja Strossmayer študiral na Dunaju, so o njem govorili: »Ta duhovnik bo ali velik krivoverec ali mogočen steber Kristusove Cerkve«. ¹⁴ Če se je kdo najbrž bal, da bo prevladala prva možnost, so dejstva s časom dokazala, da se je uresničila druga. Toda Strossmayer ni postal le »mogočen steber Kristusove Cerkve«, ampak tudi steber južnoslovanskih narodov in njihovih narodnih stremeljenj. V drugi polovici 19. stoletja je bil poleg Anteja Starčevića nedvomno najmočnejša hrvaška politična osebnost. Če je Starčević nekako utelešal »samohrvatsko« opredelitev, je bil Strossmayer glasnik jugoslovanske smeri. Nekoč je zapisal: »Slovenci se lahko rešijo samo tako, da se združijo z nami.« ¹⁵ V tem smislu je imel poleg hrvaških interesov vedno pred očmi tudi interese drugih slovanskih narodov monarhije. Od tod njegova priljubljenost tudi med Slovenci. Njegovo jugoslovanstvo

se je sicer nevarno bližalo jezikovnemu unitarizmu, toda resnici na ljubo so se s to idejo spogledovali tudi najuglednejši slovenski kulturniki in politiki.

Strossmayer pa ni bil le zavzet narodnjak, ampak ravno tako velik svobodoljub. Soglašal je s političnimi načeli liberalizma, medtem ko se je v odnosih med državo in Cerkvijo zavzemal za svobodo in neodvisnost Cerkve. Njegov liberalizem pa ni bil dosleden. Če je po eni strani ostro nasprotoval državnemu cerkvenstvu in političnemu katolicizmu, to je ideji »katoliške« politične stranke, pa je po drugi strani odločno nastopal tudi proti načrtu, da se šolstvo odvzame neposrednemu cerkvenemu nadzorstvu. Tako kot Slomšek na Slovenskem je namreč vedel, da je ravno cerkveni nadzor jamstvo, da se šolstvo razvija v narodnem duhu. Ostro je reagiral tudi na proticerkvene izpade nekaterih profesorjev na zagrebški univerzi. Skratka, kljub temu da se je na koncilu sam proglasil za »liberalca«, so bili njegovi splošni teološki in življenjski nazori prej »konservativni« kot »napredni«.

Strossmayerjev vpliv na slovenski kulturni prostor je bil ogromen in je trajal še daleč po njegovi smrti. Med pristaši njegove politike so sicer prevladovali naprednjaki, nekaj pa je bilo tudi konservativcev in celo cerkvenih dostojanstvenikov. Med le-temi je bil bržkone tudi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. Matija Škerbec, ki je bil somišljenik odrinjenega prvaka Slovenske ljudske stranke Ivana Šušteršiča, namiguje, da je bil Jegličev jugoslovanski preobrat med prvo svetovno vojno sad Strossmayerjevega idejnega vpliva, kajti »njegov panslavizem in jugoslovenstvo mu je ostalo globoko v duši«. ¹⁶ Po Škerbcu bi bilo treba pritrditi Hribarjevi oceni, po kateri naj

bi bil Strossmayer »duševni oče jugoslavizma« ¹⁷ in torej dosledno pripisati njegovemu vplivu, da so se Slovenci ob koncu prve svetovne vojne opredelili za jugoslovansko opcijo.

1. J.J. Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija*, I, Zagreb, 1933, str. 163.
2. Na primer na ustanovnem občnem zboru čitalnice v Tolminu na začetku leta 1862. Prim.: F. Koblar, *Simon Gregorčič*, Ljubljana, 1962, str. 30.
3. F. Levstik, Misli o narodnosti, v: *Zbrano delo*, VIII, Ljubljana, 1959, str. 74.
4. M. Srakič, Biskup Josip Juraj Strossmayer izmedju odbijanja i prihvaćanja, v: *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*, Zagreb, 1997, str. 26.
5. I. Prijatelj, *Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina*, Ljubljana 1955-1985, II, str. 273.
6. Leta 1880 je Strossmayer Majarju priznal: "Od Vas smo se vsi učili". Prim.: I. Čurkina, Matija Majar Ziljski, Ljubljana 1974, v: *Razprave*, VIII/2, str. 178.
7. J.J. Strossmayer, Memorandum ruskoj vladi god. 1876, v: J.J. Strossmayer - F. Rački, *Politički spisi*, Zagreb, 1971, str. 222.
8. V. Solovëv, *Lettera a Monsignor Strossmayer*, L'Altra Europa, 1985, št. 1, str. 48.
9. D. Rops, *Storia della Chiesa del Cristo*, VI-I, Torino-Rim, 1958, str. 456.
10. I. Hribar, *Moji spomini*, I, Ljubljana, 1928, str. 120.
11. A. Šuljak, Biskup Josip Juraj Strossmayer i Prvi vaticanski sabor, v: *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*, Zagreb, 1997, str. 78.
12. J.J. Strossmayer, *O papeževi nezmotljivosti - govor na Vatikanskem koncilu 2. junija 1870*, Ljubljana, 1952.
13. Prim.: J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 52, Graz 1961, 391-404.
14. *Croazia sacra*, Rim, 1943, str. 192.
15. Pismo Račkemu z dne 15. novembra 1870, v: *Korespondencija Rački-Strossmayer*, I, Zagreb, 1928, str. 117.
16. M. Škerbec, *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja*, Cleveland, 1956, II, str. 94.
17. I. Hribar, n.d., str. 113.